

Храм-ротонда "Св. вмчк Георги" - София

История на храма

Църквата Ротонда - "Св. Георги" е най-старият архитектурен паметник в София и единствената запазена до покрив постройка в града датираща от римската империя. Появата ѝ съвпада с момент на голям разцвет на Сердика, като един от най-големите и значителни римски градове на Балканския полуостров.

От самото начало сградата е била култова, вероятно мартирион. Появата на Ротондата датира от началото на IV век от времето на император Константин Велики (306-337 г.), който многократно е пребивавал в Сердика. На него преписват фразата "Сердика – моят Рим". След Миланския едикт (313 г.), с който император Константин Велики обявява християнство за разрешена религия в Римската империя, Ротондата е била превърната в баптистерий поради масовите християнски покръствания.

През VI в. при управлението на имп. Юстиниан Велики (527-565 г.) Ротондата от баптистерий е била превърната в църква. От тогава датира и първата антична живопис. От същото време се предполага, че църквата носи името на св. великомъченик Георги пострадал в Мала Азия през III век при император Диоклетиан (284-305 г.). По това време подвигът на светеца мъченик бил доста пресен. С Ротондата е свързан един от църковните събори – Сердикийският (343 г.). В този събор взели участие множество епископи от тогавашния източен и западен християнски свят. Съборът потвърдил Никеийския символ на вярата, оправдал св. Атанасий Александрийски и низвергнал последователите на арианската ерес.

Куполът на Ротондата е бил разрушаван два пъти. Основни предположения за това са: земетресение поради сеизмичния район, в който се намира София, ерозия или военните нашествия на весготите в края на IV в. и хуните през V век, когато архитектурния ансамбъл силно пострадал, както и през IX век - при обсадата на хан Крум.

За Ротондата като действащ храм се споменава от Владислав Граматик в разказа му за пренасяне на мощите на Св. Иоан Рилски от Търново в Рилския манастир през лятото на 1469 г. В Ротондата мощите на светеца били изложени на поклонение в продължение на шест дена. По това време църквата е била и

митрополитска катедрала, в която се намирали мощите и на св. крал Стефан Милутин.

В житието на св. Пимен Зографски (XVI в.) също се споменава за Ротондата, в която св. Пимен се е учил на иконопис шест години. Явно скоро след това при султан Салим I (1512-1520 г.) Ротондата е превърната в джамия наречена Гюлджамаси. Стенописите били заличени с бяла мазилка и били изписани с растителни мотиви.

След Освобождението на България от османско владичество (1396-1878 г.) Ротондата била изоставена и занемарена. Едва при смъртта на Александър Батенберг тя била пригодена за временен мавзолей, в който били поставени тленните му останки докато бъдат пренесени в специално построения за него мавзолей през 1898 г..

През 1915 г. Ротондата била изчистена от всичко, прибавено в нея при превръщането ѝ в джамия, било съборено минарето, вътрешната мазилка била изчистена и се открила средновековната живопис състояща се от три пласта.

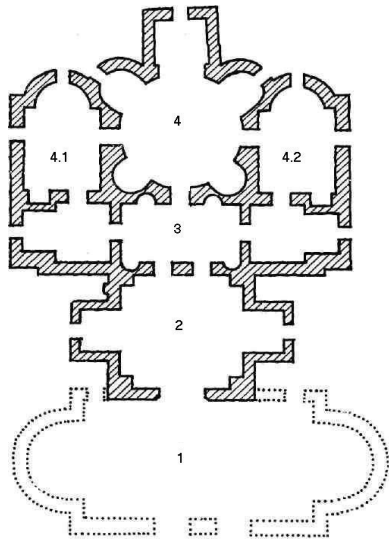
След реставрирането на храма отново е възстановено делничното богослужение и освен като паметник на християнското изкуство свидетелстващ за непреходността на Църквата Христова Ротондата пак изпълнява своята най-важна функция, за която и била построена преди 1600 години – да привежда хората към Бога.

Днес в храма се извършва ежедневно православно богослужение, извършвано на древния литургически език на православните славяни – църковнославянски, като песнопенията се изпълняват на характерното за древната православна църква – източно църковно пеене, известно и като византийска музика.

Архитектура

Църквата Ротонда “Св.Георги” е най-древния християнски храм в София. Разположена е в центъра на града. Съградена през четвърти век от римляните, тази постройка представлява голям култов архитектурен комплекс, който в епохата на средновековието (IX – XIV век) не веднъж е бил подлаган на преустройства, свързани предимно с неговата централна част – ротондата. В антична Сердика и средновековния Средец (древните названия на София) тя е била християнски храм посветен на Св. Георги, а в XVI век е била превърната от турците в джамия. Макар и силно пострадала от времето и вследствие на небрежност в миналото този храм

се е съхранил до наш дни и предизвиква заслужен интерес като образец на древното строителство и християнско изобразително изкуство.

Постройката е разгъната от запад към изток.

1. На запад започва с голямо входно преддверие, което на север и на юг завършва с полукръгли абсиди. Днес тази част липсва.
2. От запад на изток следва един кръстовиден вестибюл (преддверие). Четири едри пиастри изградени в четирите ъгъла на вътрешното почти квадратно пространство, подсказва за наличие в миналото на кръстовидно полуцилиндрично сводесто покритие.
3. Третото помещение е триделно преддверие свързващо се с голяма кръгла постройка – ротондата.
4. Четвъртата част на постройката е наоса-ротонда. Двете странични помещения, които са свързани с нея посредством засводени входове на изток завършват с абсиди. По този начин заедно с ротондата оформят една типична трикорабна църква. Във връзка с изобразените над входовете новозаветни сцени, изследователите определят, че северният кораб е бил параклис посветен на Страданията Христови, а южният - на Успението на Божията Майка.

Ротондата е цилиндрична куполна постройка изградена върху квадратна основа. Горната част е оформена като цилиндрично тяло, пробито от осем цилиндрични прозорци. Широка е около 9,50 м. (в диаметър) и висока около 14 м. В общата архитектурна композиция на целия ансамбъл, ротондата е била най-високата и

най-внушителна монументална доминанта. Вътрешното пространство е реализирано с простота и едрина на формите и обемите. Квадратното олтарно помещение, четирите симетрично разположени ниши, главния вход на западната стена и няколко издължени прозореца усилват впечатлението на пространствена едрина.

Полукръглите ниши са оформени диагонално симетрично. Източните ниши са по-големи от западните, но последните са по-високи. Формата на източните ниши надвишава полукръга и е подковообразна. В тях са вградени по едно полукръгло басейнче с радиус 1,40 м. Дъното на басейнчето е с 50 см. по-ниско от пода, а горната му част е 50 см. издигната над пода. Подът на ротондата е бил изграден върху стълбчета образуващи т. н. хипокауст. Хипокаустната система се състои от четвъртити стълбчета, изградени от почти квадратни тухли (20 на 30 см. големи) на дълбочина 1,35 м. под подовата основа, стъпили направо върху земята на разстояние от 50 см. до 1 м., отгоре били свързани и образували успоредни аркади. Хипокаустът е вентилационна система построена поради силната подпочвена влага.

Стенописи

В църквата “Св. Георги” са се съхранили пет слоя стенописи:

- първи, най-ранен (античен), отнасящ се към VI век, когато вероятно Ротондата е осветена като християнски храм и изписана;
- втори (I средновековен слой) - отнасящ се към края на IX или началото на X век, т. е. към времето на Първото Българско царство;
- трети (II средновековен слой) - към края на XI или началото на XII век, когато България се намирала под византийско иго;
- четвърти (III средновековен слой) - към края на XIV век, последния век на Второто Българско царство;
- пети – към края на XVI век, когато църквата “Св. Георги” била обърната в джамия.

Остатъкът от античния слой е съвсем незначителен – малък фрагмент в северозападната ниша. Останки от пети турски слой, орнаменти с керемидено червен цвят са запазени на западната стена над прозореца. Тези два слоя първият и петият имат само документално значение. Другите три слоя средновековна живопис са разположени по следния начин: най-горе в купола до линията на осемте прозореца в барабана е разположен третият слой; отдолу първият слой, а

под него вторият. По-надолу ниската част няма стенописи, затова предполагат, че е била облицована с мрамор.

Първия средновековен живописен слой (X век) се състои от два фриза – горен и долен. В северната част на горния фриз са се съхранили фрагменти от фигури на шест летящи ангела, както и главата на един ангел. В долния фриз пространството между осемте прозореца, били изобразени шестнадесет пророци. От тях са се съхранили само фрагменти от фигурите на трима пророци и ореола на четвъртия пророк.

Втория средновековен живописен слой (XI – XII век) има смесен състав. В него влизат останки от първия фриз от X век (фигурите на тримата пророци на северната стена и ореола на четвъртия). Другите дванадесет пророци се отнасят към времето на второто изписване на ротондата (XI – XII век). Как се е получило това? В XII век стените на Ротондата били наново замазани и покрити със стенописи. Още преди XIV век под овала на купола, фресковата мазилка в съседство с местата на повредата явно пострадала и по-късно започнала да се отлепва разкривайки първоначалните изображения на тримата пророци. Върху останалата повърхност под прозорците в пространството над нишите и в горните части на нишите са разположени евангелски сцени и изображения на четиримата евангелисти.

Третият средновековен слой (XIV век) се намира в най-горната част на Ротондата – в нейния купол. Направен след възстановяването на купола, той се състои от две части: централния образ на Христос Вседържител, обкръжен от четири летящи ангела и четиримта евангелисти, и разположения под тях фриз от двадесет и двама пророци.

Най-висока оценка се дава на първия слой от средновековните фрески направени по времето на Първото Българско царство. Изключително високото ниво на тази стенопис ярко се проявява в останките от фриза с ангелите и преди всичко единият от тях. Тук се разкриват големи художествени достойнства в съчетание дълбока одухотвореност и монументалност, присъща на ранния период на източно-християнското (византийско) изобразително изкуство.

Втория слой живопис (XI – XII век), отнасящ се към времето на византийското владичество в България, също така демонстрира качества на монументалната източно-християнска живопис, във вид много по-късен и при това византийски

произход. В него преобладава статичност, фигурите са със сурови аскетични лица представени в застинали фронтални пози.

Третия слой живопис (края на XIV век) е изпълнен в монументалната традиция на старата живопис и при това от големи майстори. Размера на изображенията във височина в този слой са значително, почти един метър, умалени в сравнение с изображенията от първия и втория слой фрески, които достигат приблизително три метра. Но в замяна, фреските от третия слой са разчленени със силни движения, наситени с отзвук на трагическите за българския народ събития от това време.

Надписите на първия и втори слой са на гръцки език, а на третия слой - на старобългарски.